L'ABC del Trastorn de l'Espectre Alcohòlic Fetal

Estratègies educatives per a la gestió del TEAF a l'aula

Adriana Bastons Compta
Associació SAFGroup

Consum d'alcohol durant l'embaràs. OMS 2012

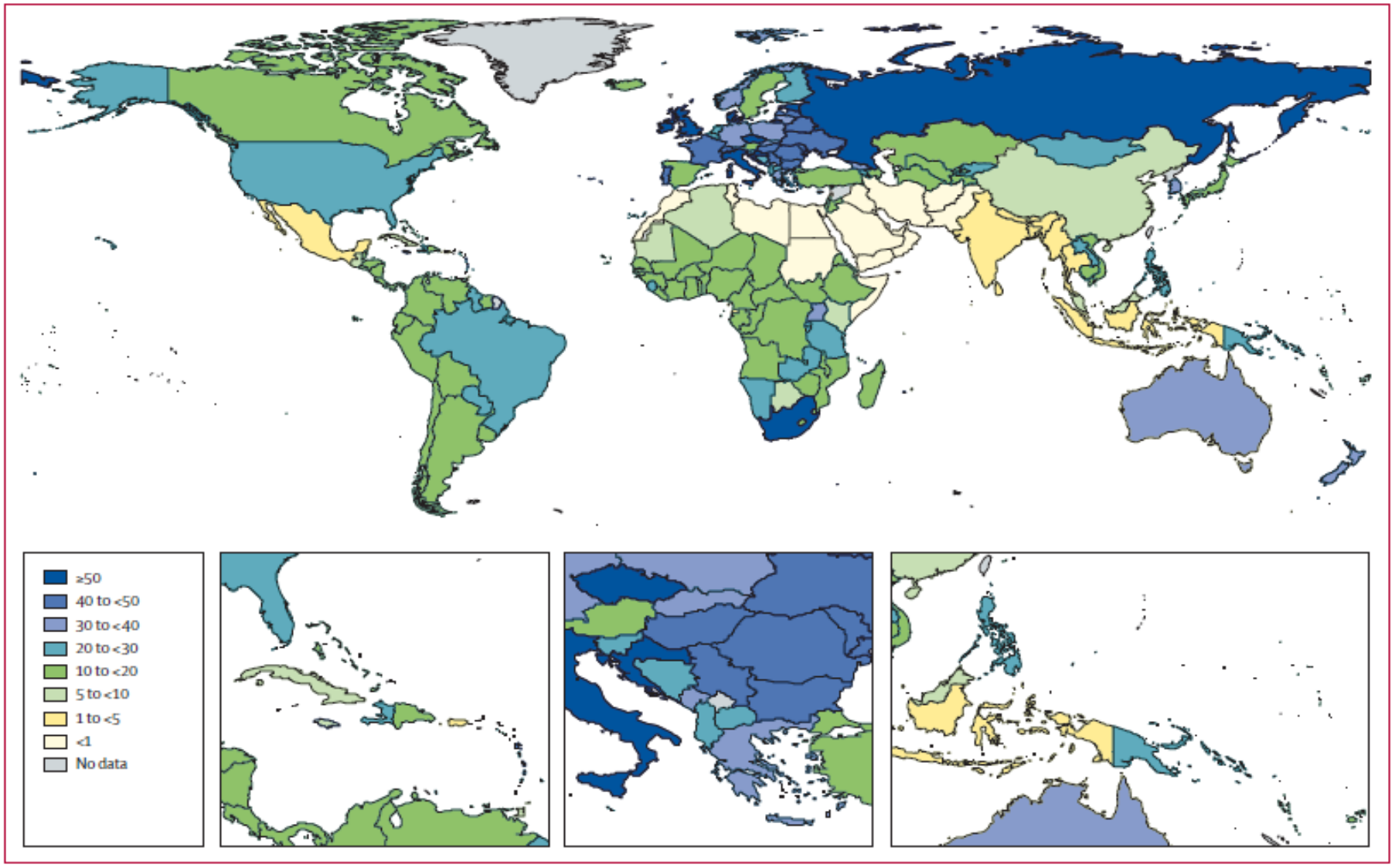

El metabolisme de l'alcohol

Metabolisme de l'alcohol

Sense consum d'alcohol

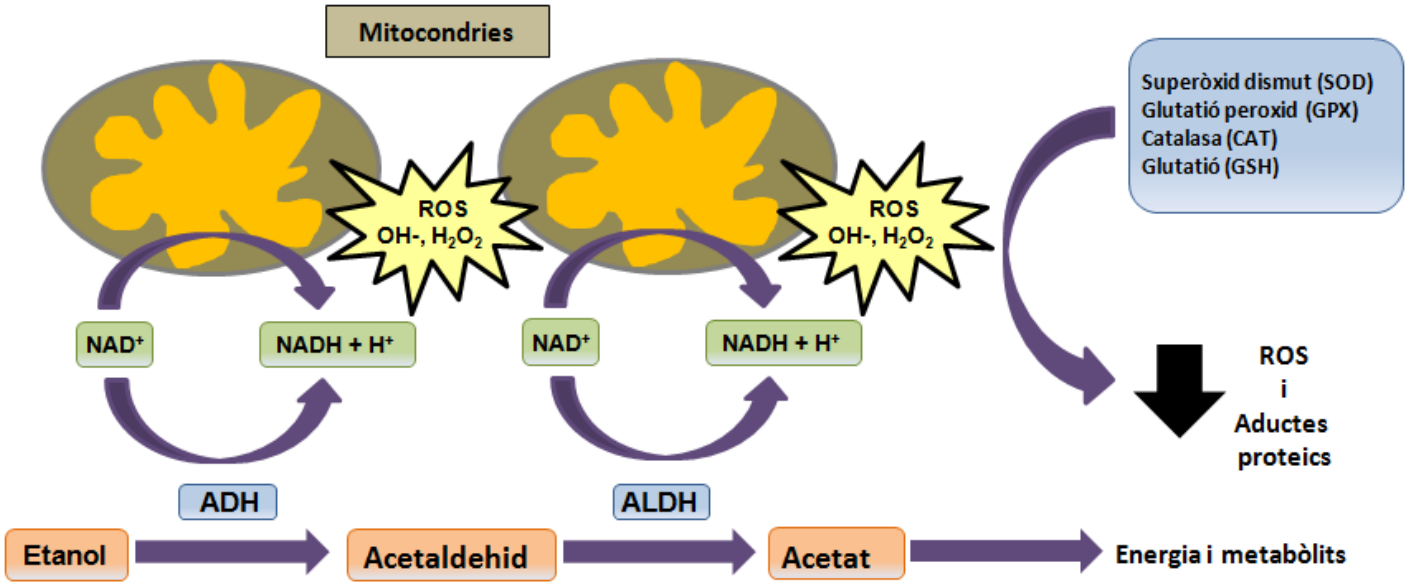

El metabolisme de l'alcohol

Metabolisme de l'alcohol

Amb consum d'alcohol

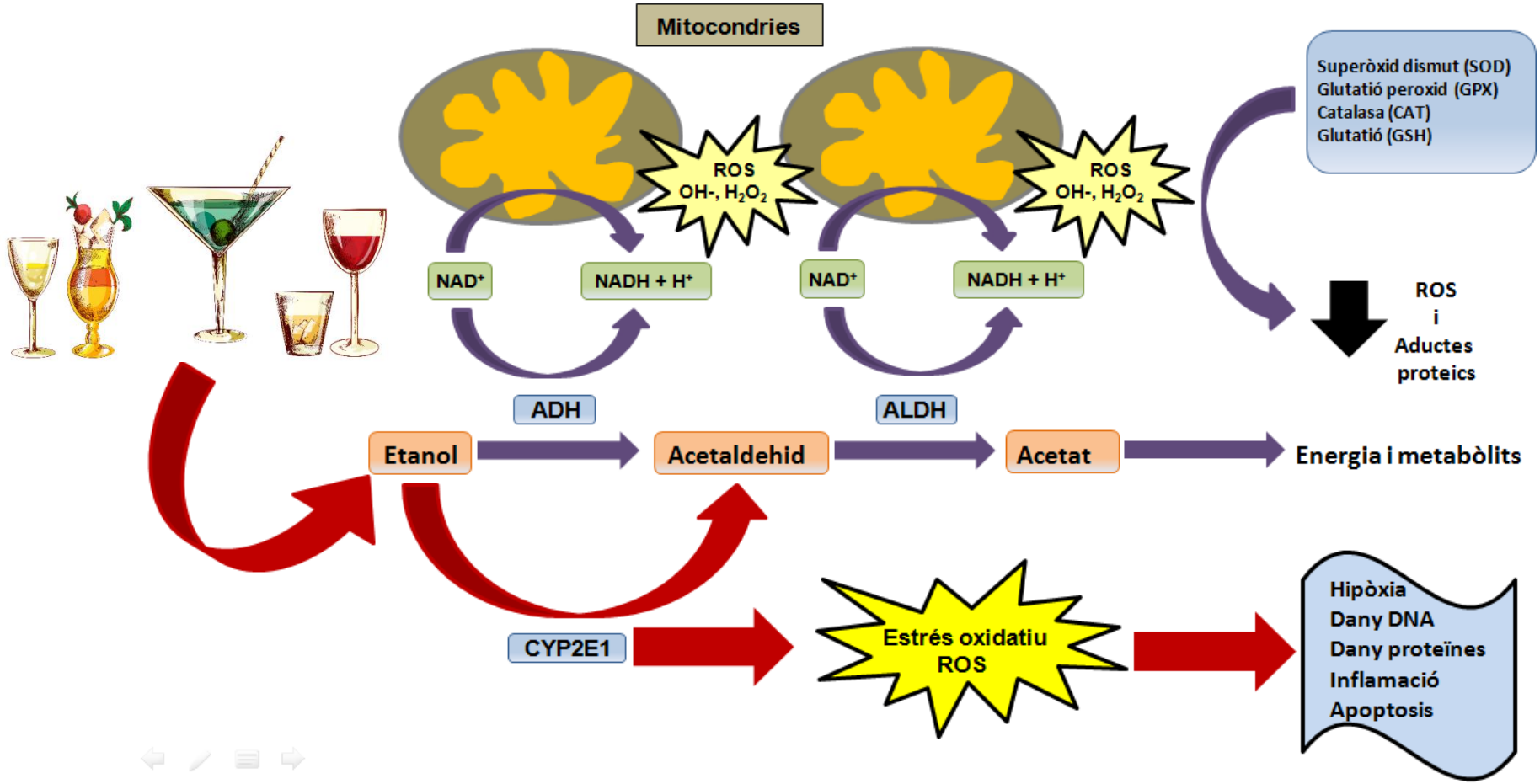

Embaràs i alcohol

Períodes de màxima sensibilitat a l'acció dels tòxics

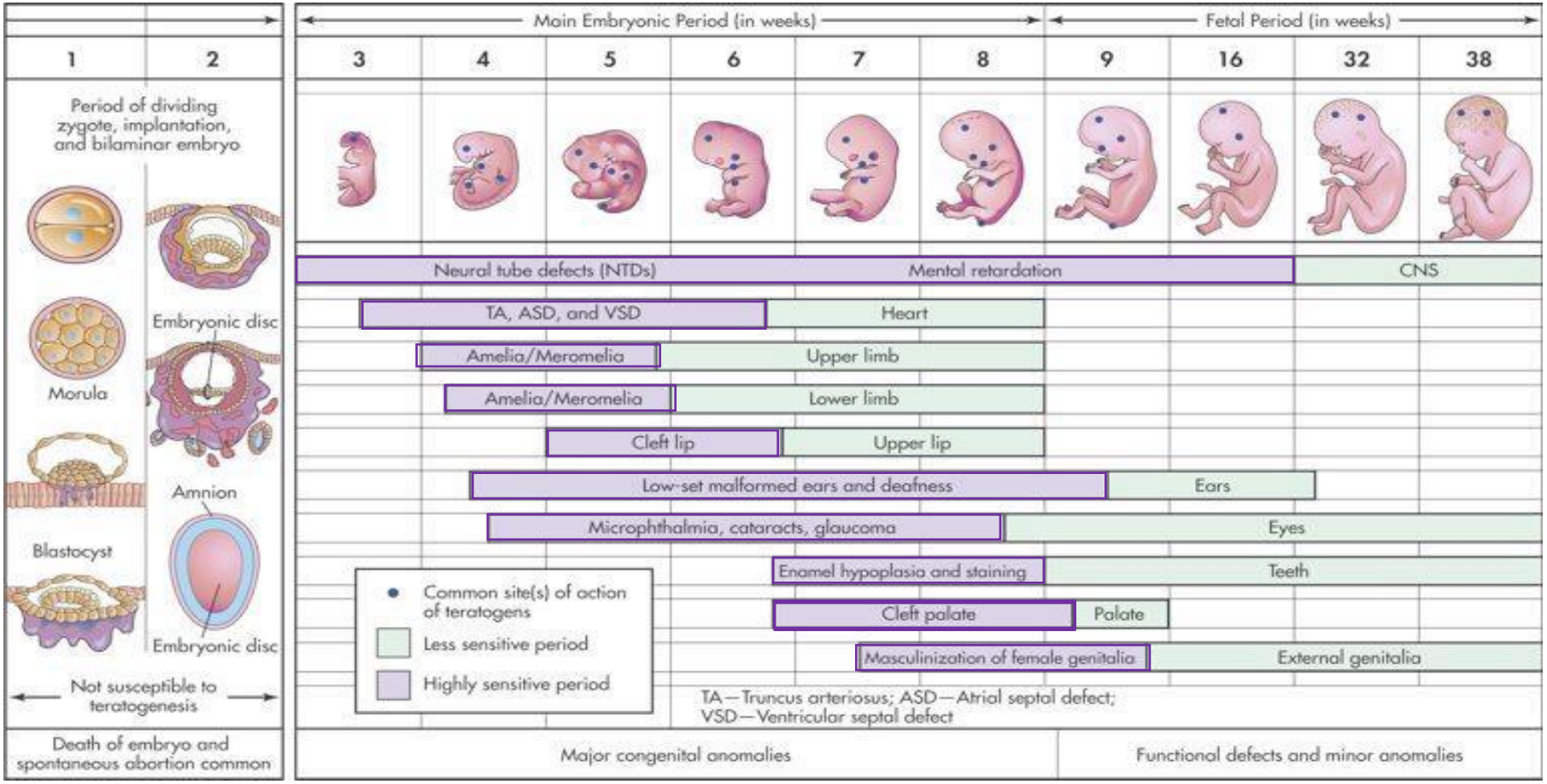

Foley, M. (2007). Drug Use During Pregnancy. Retrieved Apr. 1, 2010, from Merck, Whitehouse Station, NJ. Web site: http://www.merck.com/mmhe/sec22/ch259/ ch259a.html#sec22-ch259-ch259a-1214.

Alteracions estructurals del SNC

Les principals alteracions estructurals són:

- Microcefàlia
- Disminució del volum de la substància blanca i la substància gris
- Malformació o agenèsia del cos callós
- Reducció dels volums del nucli caudat i de l'hipocamp
- Reducció dels volums dels lòbuls frontal, temporals i parietals

RM

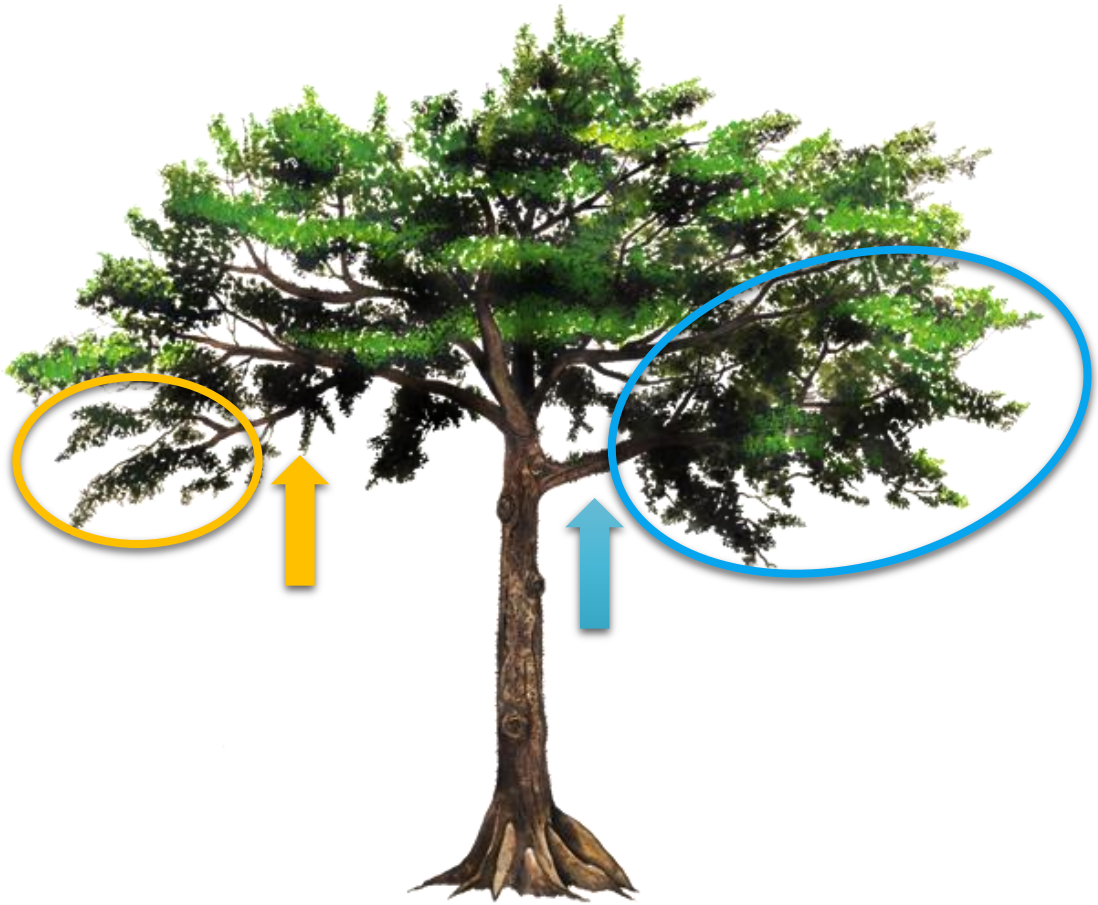

Alteracions estructurals del SNC

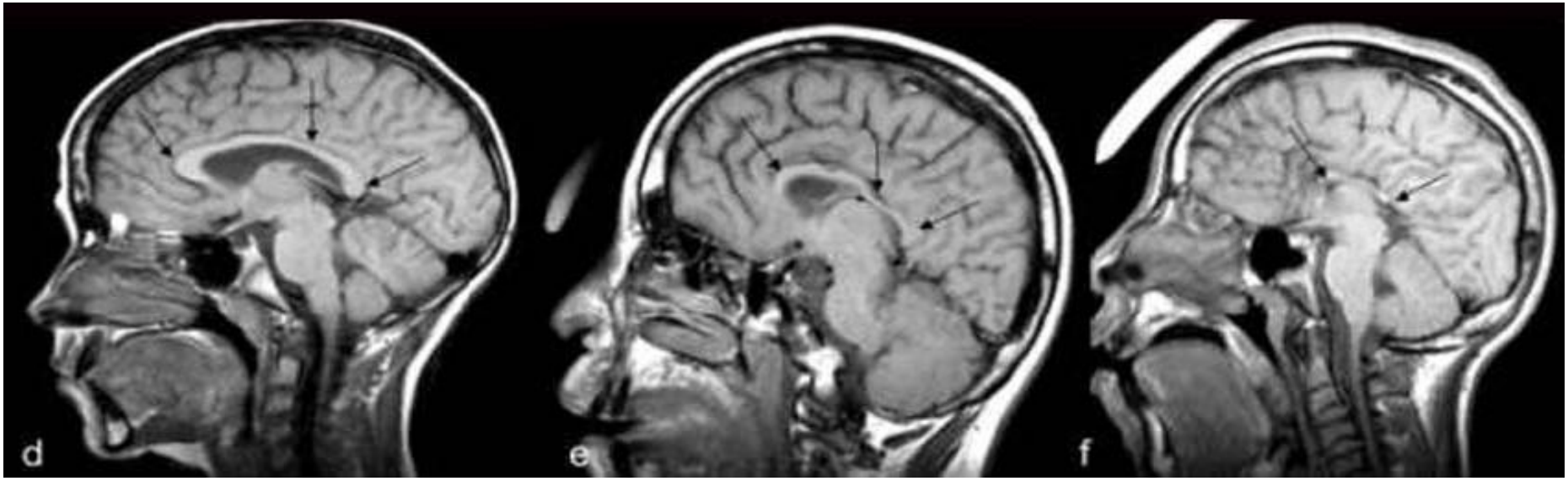

d) Nen de 14 anys amb cos callós normal; e) nen de 12 anys amb SAF i malformació del cos callós; f) nen de 14 anys amb SAF i agenèsia del cos callós

Criteris diagnòstics del TEAF

FASD

Fetal Alcohol Spectrum Disorders

SAF
Alt. neuropsicològiques
Característiques físiques
Retard de creixement

SAF PARCIAL
No es manifesten **totes** les característiques de SAF

ARBD (defectes al naixement)
Característiques físiques
Altres malformacions menors

ARND (trastorns del neurodesenvolupament)
Alt. neuropsicològiques
NO alteracions físiques

Institute of Medicine (IOM) Revised Criteria (Stratton et al. 1996; Hoyme et al. 2016)

Diagnòstic del TEAF

Història Clínica

Antecedents mèdics

Examen físic

Patró d'anomalies facials

Somatometria

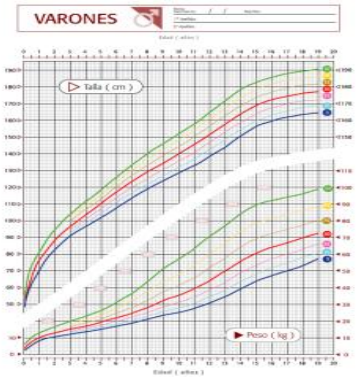

Retard de creixement pre i/o postnatal

Avaluació neuropsicològica

Patrón complejo de la conducta o disfunción cognitiva

Diagnòstic del TEAF

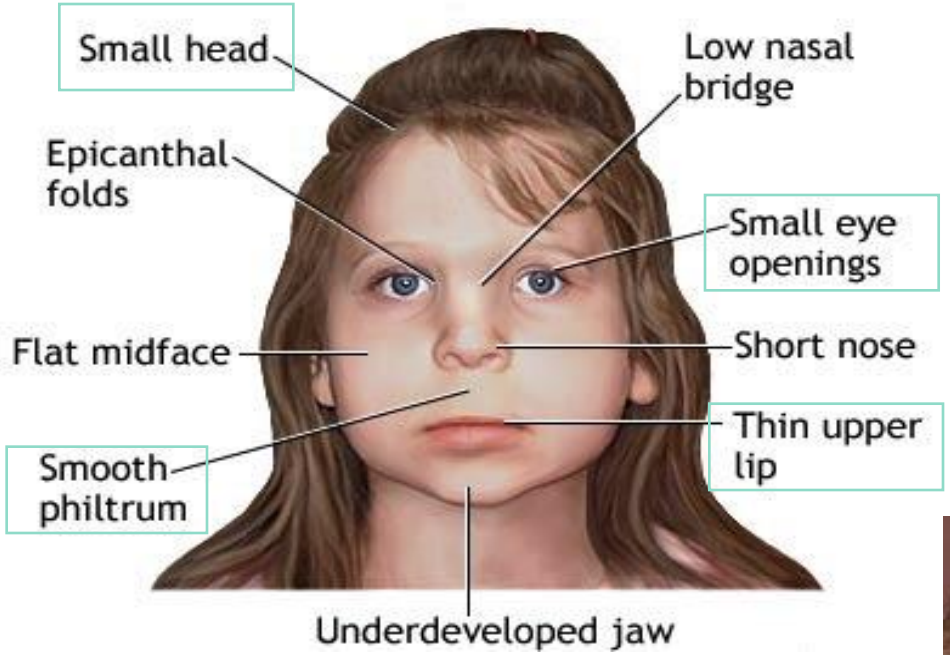

Manifestacions més comunes en el TEAF

DE 0 A 3 ANYS

- Tremolor, irritabilitat i dificultat per calmar-se
- Dificultats en l'alimentació: debilitat en la succió
- Patrons erràtics del son; alteració del son i vigília
- Hipersensibilitat als estímuls visuals, auditius i tàctils
- Retard en el desenvolupament: caminar, parlar, etc.
- Dificultats d'adaptació als canvis, baixa tolerància a la frustració
- Dificultats per mantenir l'atenció focalitzada

DE 3 A 6 ANYS

- Mala coordinació motora i dificultats en la motricitat fina
- La parla expressiva pot enrederir-se
- Dificultats d'adaptació als canvis; millor utilitzar rutines
- No comprenen la relació causa-conseqüència
- Els costa retenir frases llargues o tasques amb molts passos
- Dificultats en entendre les dimensions (3D, lateralitat)

DE 6 A 10 ANYS

- Dèficit d'atenció i impulsivitat
- Dificultats en la interrelació de conceptes i transferència de coneixement d'una situació a una altra sense repetició
- Necessitat d'un recordatori constant en les activitats bàsiques de casa i de l'escola
- Dificultats en l'adquisició d'habilitats socials
- Dificultats per comprendre el sentit figurat, les bromes, els conceptes abstractes i les matemàtiques

Manifestacions més comunes en el TEAF

DE 10 A 13 ANYS

- Retard d'aprenentatge, requerint adaptacions curriculars
- Dèficits de memòria i d'interrelació de conceptes
- Les bones habilitats verbals, l'amabilitat i les bones intencions sovint emmascaren un problema social greu
- Baixa autoestima, baixa tolerància ala frustració, sentiment de ser diferent, etc.

DE 13 A 17 ANYS

- Major absentisme, rebuig escolar i abandonament del món educatiu amb augment dels trastorns de conducta a l'escola
- Impulsivitat, falta d'inhibició i fàcil influència, subjectes a la manipulació i explotació per part dels companys
- Dificultat en el maneig del temps i dels diners
- Dificultats per identificar i etiquetar els sentiments

Característiques neuropsicològiques del TEAF

Edat de desenvolupament equivalent a l'edat mental actual (18 anys)

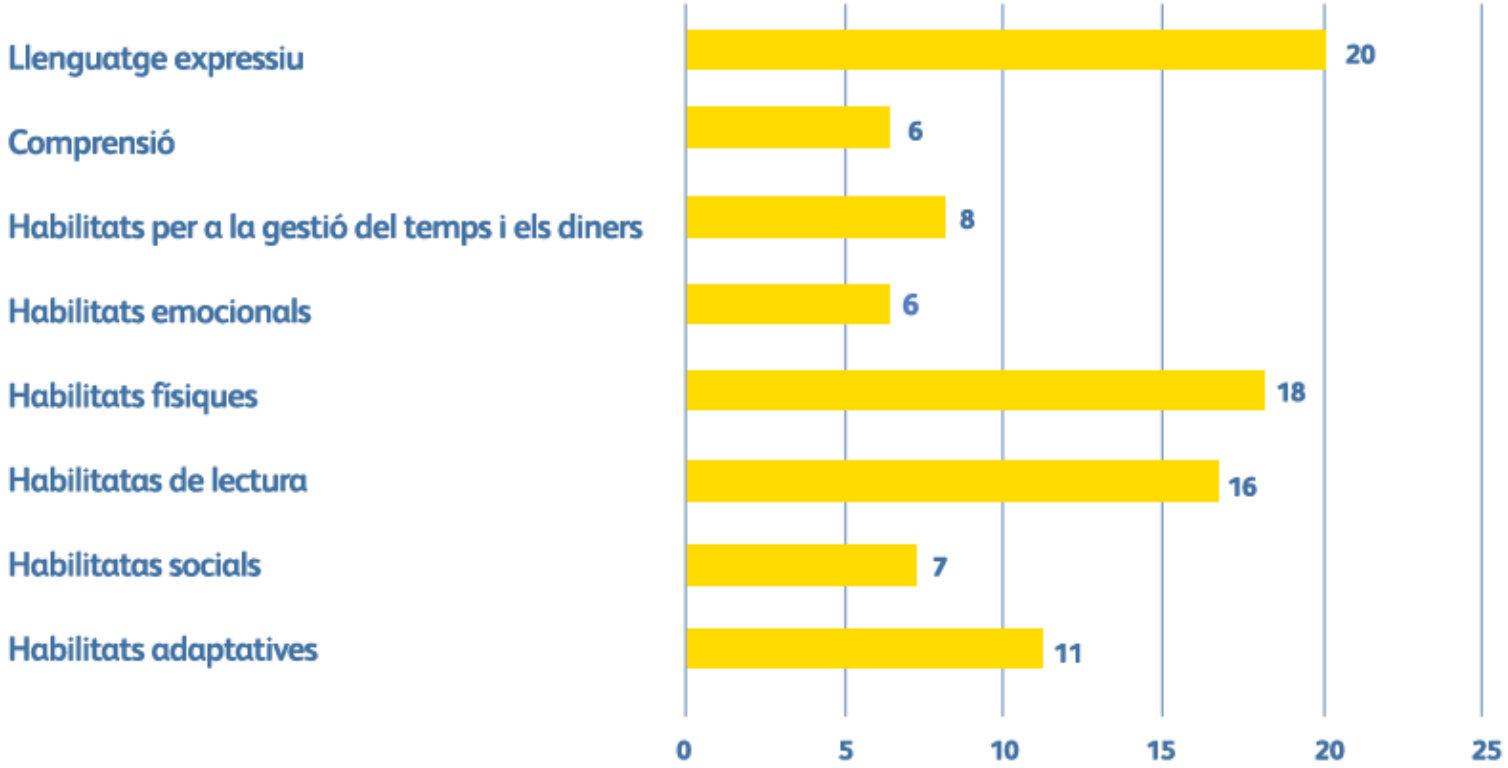

Font: "Trying Differently Rather Than Harder" (2002) Diane Malbin

Comorbiditats associades al TEAF

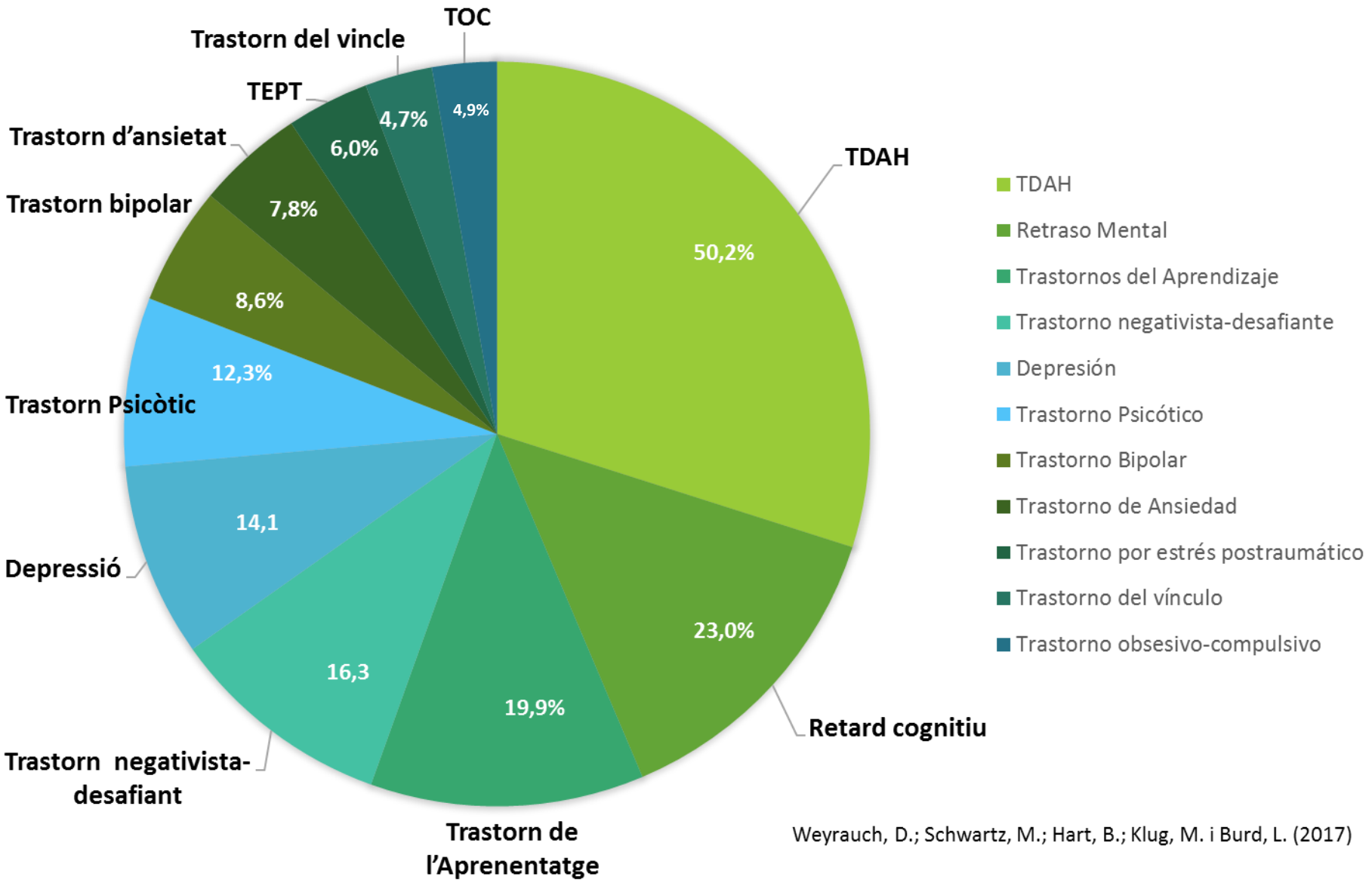

Weyrauch, D.; Schwartz, M.; Hart, B.; Klug, M. i Burd, L. (2017)

Opcions de tractament

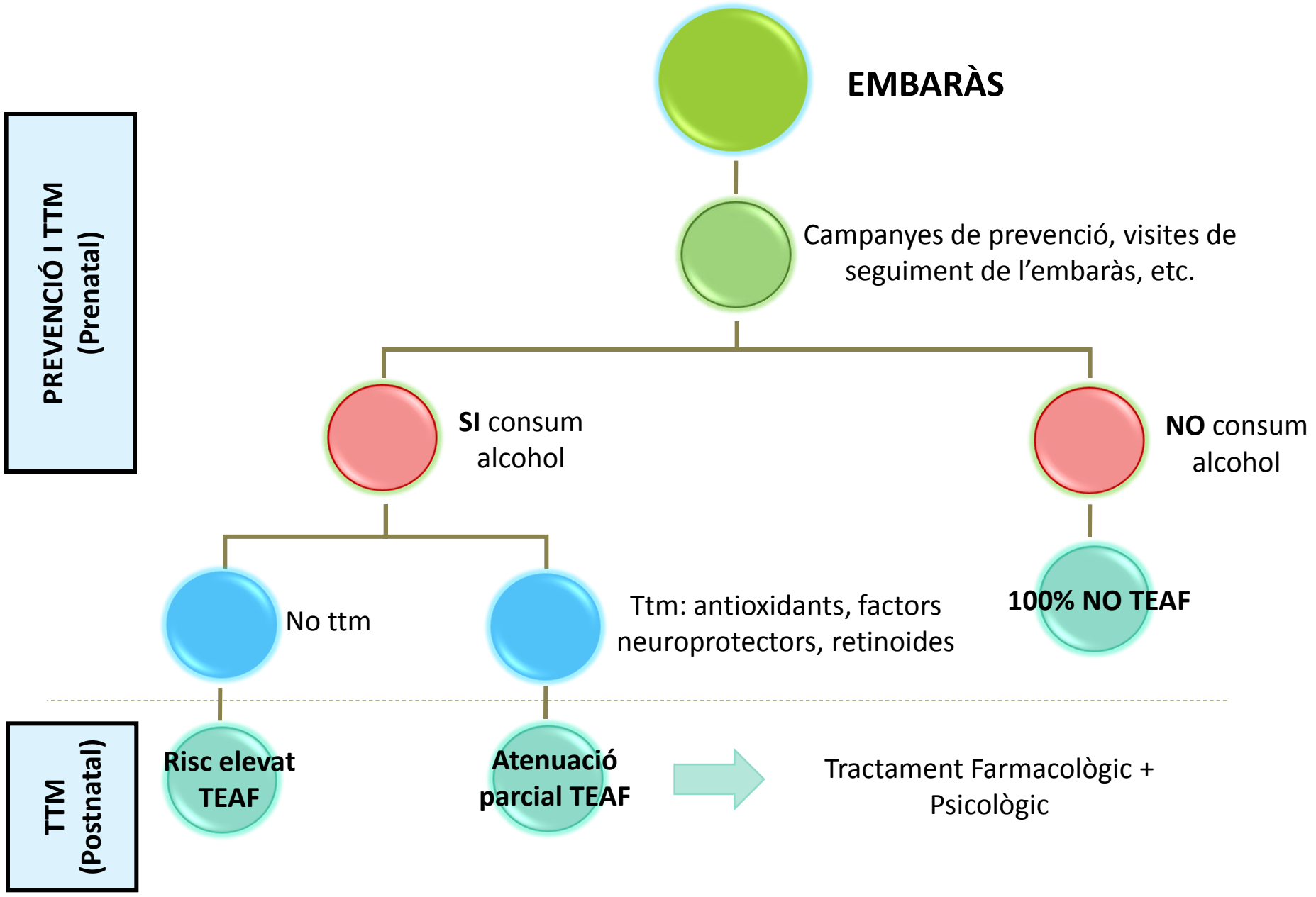

SOSPITA DE TEAF A L'ESCOLA

Símptomes externs

- Abstracció la major part del temps
- Llarg períodes de silenci
- Tendència a l'oblit
- Ràbia
- Trets facials

Símptomes interns

- Confusió
  - Pregunta coses evidents o repetides
- Labilitat emocional
  - Plor
  - Aïllament
  - Angoixa no verbalitzada
- Conductes sexuals inapropiades
  - Autoestimulació

DERIVAR A CENTRE ESPECIALITZAT

Què podem fer a l'escola/aula?

- Precoç
- Continuat
- Individualitzat
- Gestió de la conducta

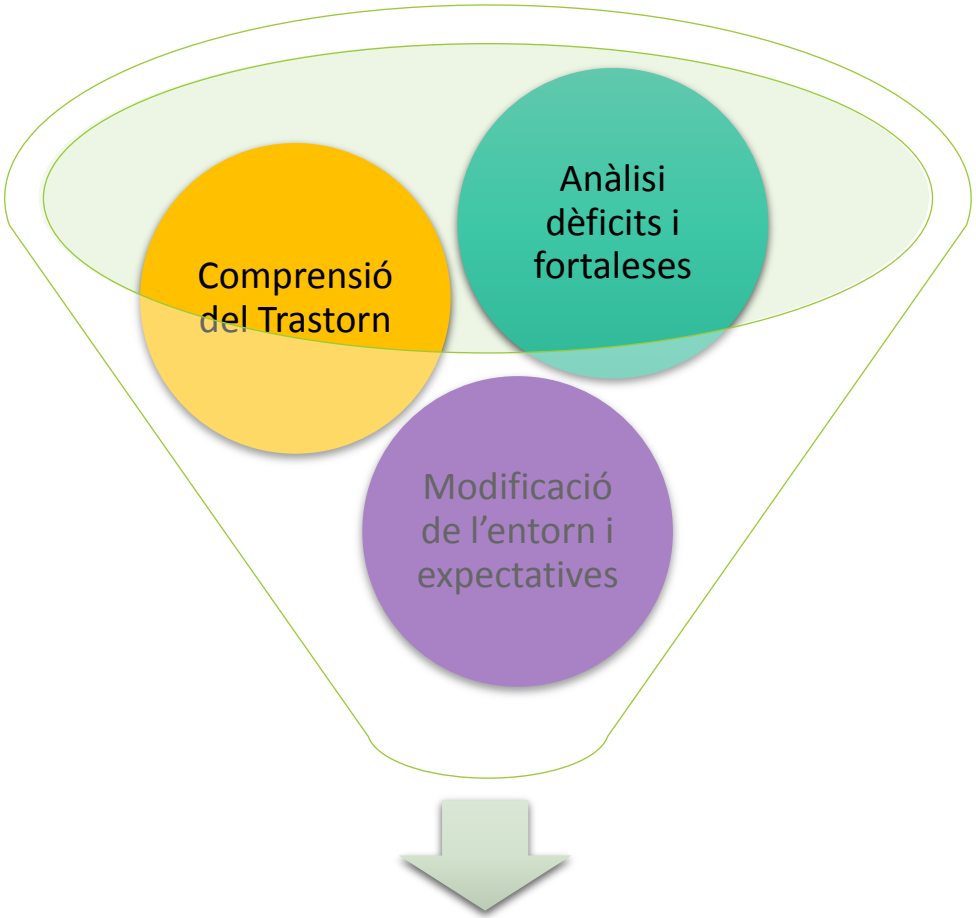

PLANIFICACIÓ D'UNA INTERVENCIÓ

Estratègies d'intervenció | L'ABC del TEAF

ADAPTACIÓ

· Anima els alumnes a utilitzar les auto-instruccions positives: "Puc fer-ho", "està bé demanar ajuda"

· Dissenya un pla amb l'alumne i ajuda'l a identificar quan es sent agobiat i què fer (ex. creació d'un racó de calma)

BÀSICS

· Pensar "aquest alumne no pot" i no "aquest alumne no vol"

· Pensar en "fortaleses" i no en "problemes" (visió del dèficit)

· Implicar els pares a l'equip; cal anar tots a la una

COMUNICACIÓ

· Per assegurar-te que l'alumne/a ha entès una instrucció, pregunta-li que t'ensenyi el que s'ha de fer en comptes que ho repeteixi

· No donis més d'una instrucció a la vegada, i repeteix-la

· Situa la informació que vols que recordi a un lloc visible i accessible

· Evita utilitzar el sarcasme, eufemismes o figures retòriques

Estratègies d'intervenció | L'ABC del TEAF

DIDÀCTICA

· Dóna instruccions en més d'un format: verbal, visual, etc
· Fes servir pictogrames de les rutines per ensenyar els hàbits
· Utilitza gestos i senyals visuals per als missatges importants
· Engrandeix la mida de la tipografia i l'espaiat a les presentacions i el material de treball i redueix la quantitat de text

ESPAI

· Organitza les taules per evitar distraccions; millor si estan a la part de davant de la classe
· Col·loca una alfombra o marca el voltant de la taula del nen amb TEAF per indicar que aquell és el seu espai personal
· Mantén l'espai sense sobreestimulació; ambients suaus, llum tènue, parets blanques, espais endreçats

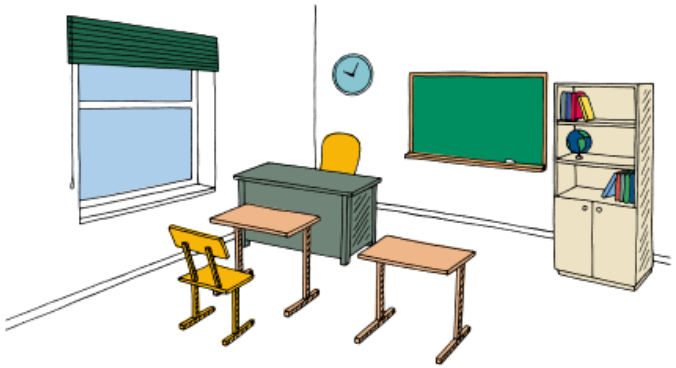

· Molts nens/es amb TEAF són hipersensibles al so, així que pot ser que es distreguin amb el tic-tac del rellotge, el moviment de taules i cadires, etc. Per això, permet que els nens amb TEAF utilitzin auriculars de música

Estratègies d'intervenció

Característiques essencials per garantir un entorn favorable per l'Aprenentatge

LES 4 "ESSES" + C (The 4 S's + C)

ESTRUCTURA (STRUCTURE)	SUPERVISIÓ (SUPERVISION)	SIMPLICITAT (SIMPLICITY)	PASSOS (STEPS)	CONTEXT (CONTEXT)
Crear un entorn estructurat que inclogui opcions clares i rutines previsibles.	Supervisar amb cura els alumnes amb TEAF per evitar que es fiquin en problemes o en situacions perilloses.	Oferir instruccions i ordres simples, curtes i usar un llenguatge planer que l'alumne entengui, en comptes d'explicacions i justificacions massa elaborades verbalment.	Dividir les tasques en petits passos i ensenyar cada pas mitjançant repeticions i reforç positiu davant cada avenç. massa elaborades verbalment.	Ensenyar les habilitats en el context que els correspon en comptes d'assumir que la persona generalitzarà d'un context a un altre o entendrà en quines situacions la conducta és apropiada i en quines no.

(Adaptat de Maureen Murphy, 1991)

PROJECTE A-PRÈN

OBJECTIU

Donar resposta a la manca de recursos existents davant la demanda creixent tant per part de les famílies com dels professionals

METODOLOGIA

- Revisió de guies i recursos publicats a nivell internacional
- Experiència del Grup de Recerca Infància i Entorn
- Col·laboració de l'Associació SAFGroup

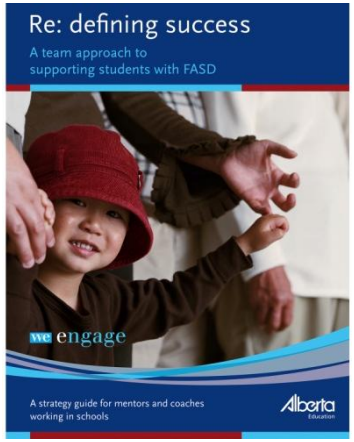

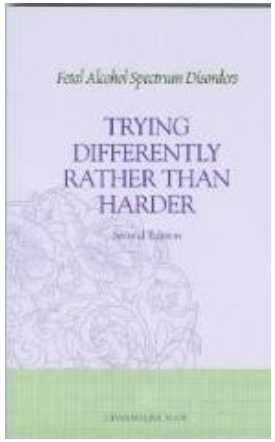

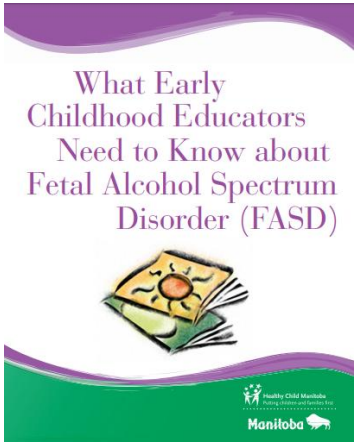

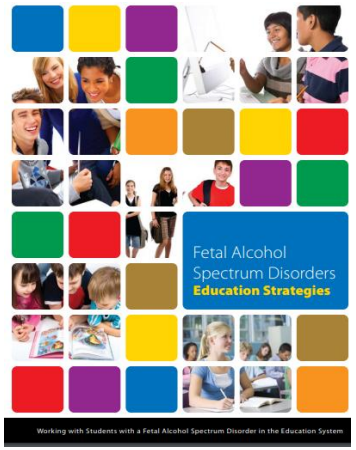

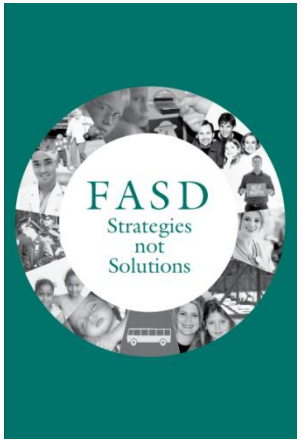

El TEAF a l'escola | El TEAF a casa

Índex

1. El trastorn de l'espectre alcohòlic fetal (TEAF): concepte, característiques clíniques i evolució 8
   - Com afecta l'alcohol durant l'embaràs? 12
2. El TEAF a l'aula 13
   - Importància d'un diagnòstic precoç 14
   - Trastorns/comorbiditats associats al TEAF 15
3. Canvi d'actitud i millora de la comprensió del trastorn 16
   - Com aprendre a identificar conductes desadaptatives 16
   - Com adaptar l'estil instruccional per a l'alumnat amb TEAF 18
4. Dominis i funcions cognitius 19
   - Cognició 19
   - Control executiu i raonament abstracte 20
   - Memòria 22
   - Habilitats adaptatives 23
   - Habilitats socials 24
   - Atenció i control d'impulsos 26
   - Habilitats comunicatives 27
   - Habilitats motrius 30
   - Habilitats de processament sensorial 33
5. Àrees bàsiques d'aprenentatge 37
   - El llenguatge 37
   - Les matemàtiques 38
   - Les ciències experimentals 40
   - Educació visual i plàstica, i educació musical 42
6. Les "4 esses + C" 45
7. Un desig... 46
8. Bibliografia 48

Disponibles a: **www.safgroup.org**

- Tingueu en compte les seves limitacions verbals i memorístiques a l'hora de treballar en un incident i decidiu quina ha de ser la conseqüència natural.
- Doneu un temps de "refredament" en un espai concret de l'aula abans d'abordar l'incident.
- Sigueu com més concrets millor tenint en compte les dificultats de l'alumnat per a processar el llenguatge.
- Anticipeu-vos a les seves reaccions i eviteu problemes mitjançant la supervisió directa o bé assignant-li un company com a supervisor.
- Proporcioneu estratègies d'organització a classe. Per exemple, horaris detallats (en format visual o escrit, depenent de l'habilitat de l'estudiant); ajudeu-lo a organitzar el seu material i l'espai (taula, armariet, etc.), i la manera de treballar (dividint les tasques en petits passos).

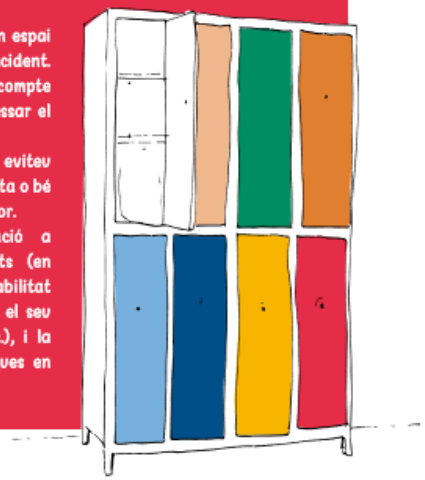

Memòria

Els dèficits de memòria són una preocupació per als alumnes amb TEAF, ja que sovint tenen dificultats per respondre preguntes, recordar com es realitza una activitat o bé necessiten setmanes per a memoritzar un text curt. Cadascuna d'aquestes situacions representa un problema diferent en el procés de memòria i totes elles es poden millorar amb diverses estratègies d'aprenentatge.

El procés de memorització requereix que l'alumnat seleccioni el material rellevant (codificació) i l'organitzi utilitzant estratègies a curt i llarg termini (emmagatzematge) per accedir-hi quan ho necessiti (recuperació). Els problemes amb alumnes amb TEAF es poden donar en qualsevol d'aquestes fases. És important que mestres i professorat els observin sistemàticament per identificar en quina àrea es dóna el problema. Per exemple, alguns d'ells poden semblar problemàtics a nivell conductual quan, en realitat, el que els passa és que necessiten recordatoris o imatges per memoritzar les normes. L'aprenentatge experimental ha demostrat ser efectiu en aquests alumnes i, per tant, assimilen millor la informació quan utilitzen els sentits. Les estratègies d'ensenyament visuals són més efectives que les orals.

Utilitzar la metodologia de l'aprenentatge vivencial ajudarà l'alumne/a a retenir els conceptes a llarg termini.

ESTRATÈGIES

- Ensenyeu-lo a seqüenciar, categoritzar i organitzar la informació de manera continuada. Tingueu en compte que la rutina, l'estructura i la repetició són la base per adreçar les dificultats en el procés de memorització.
- Les activitats manipulatives, les sortides i la interacció del dia a dia tenen més probabilitats de ser emmagatzemades a la memòria a llarg termini que la informació presentada oralment.
- Presenteu el material nou gradualment i relacioneu-lo amb la informació prèviament apresa.
- Ajudeu l'alumnat a trobar el que necessita en comptes d'esperar que ho memoritzi.
- Animeu-lo a utilitzar els seus propis llibres de referència.
- Utilitzeu estratègies de codificació mnèsica (serial o semàntica) per ajudar-lo a trobar l'estratègia que millor li funcioni.

Habilitats adaptatives

Quan parlem d'habilitats adaptatives ens referim a les competències necessàries per al funcionament diari, com ara: menjar, fer servir els coberts, tenir cura de la higiene personal, anar al lavabo, vestir-se, utilitzar el transport públic, conèixer l'adreça de casa, etc. Alguns alumnes amb TEAF tenen dificultats per adquirir aquestes habilitats bàsiques per a la vida diària i funcionar independentment, malgrat que el seu quocient intel·lectual se situï a la mitjana. Aquest tipus d'habilitats han de ser ensenyades, però el tipus de dificultats provocades pel dany neurològic en alumnes amb TEAF poden fer que els sigui especialment difícil aprendre-les. Tot i el temps i l'esforç dedicat a l'aprenentatge de les habilitats esmentades, no és segur que aconsegueixin automatitzar-les i posar-les en pràctica sense suport. És possible que necessitin més supervisió que la resta de companys/es per consolidar la seva seguretat personal en situacions com creuar el carrer o parlar amb

El TEAF a l'escola | El TEAF a casa

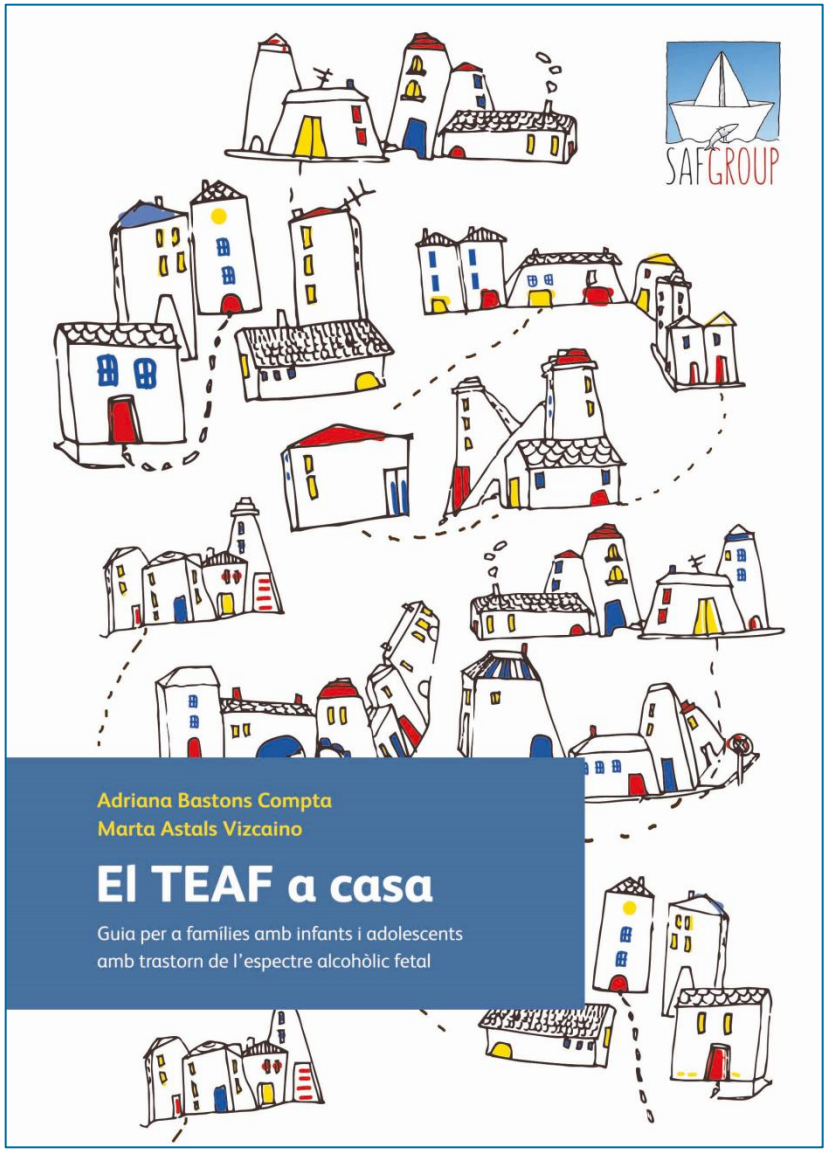

Índex

1. El trastorn de l'espectre alcohòlic fetal (TEAF): concepte, característiques clíniques i evolució 8
   - Com afecta l'alcohol durant l'embaràs? 11
   - Les manifestacions més comunes del TEAF 13
2. Importància de l'estructura, les rutines, els hàbits i la repetició 18
3. Els canvis 19
4. La comunicació 19
5. La gestió de la conducta 20
6. L'atenció i el control d'impulsos 22
   - Tècniques de relaxació. Tècnica de la tortuga 23
7. Les habilitats socials 24
8. Les habilitats d'aprenentatge 25
9. El son i l'hora de dormir 28
10. El menjar 28
11. El sentit de la propietat 29
12. La gestió dels diners 30
13. Les conductes de risc: salut mental, conductes d'autolesió i conductes de risc sexual 31
   - Salut mental: addiccions, baixa autoestima 31
   - Conductes d'autolesió 32
   - Conductes de risc sexual 33
14. Com parlar del TEAF amb el vostre fill? 34
15. Què és el que no funciona? 35
16. Annexes 36
   - Annex 1: Horari setmanal il·lustratiu 36
   - Annex 2: Fragmentació d'una rutina diària 38
   - Annex 3: Fragmentació d'una tasca diària 40
17. Un desig... 42
18. Bibliografia 44

Disponibles a: **www.safgroup.org**

III Jornades sobre el Trastorn de l´Espectre Alcohòlic Fetal (TEAF)

SÍNDROME ALCOHÒLICA FETAL: Un llarg camí per recórrer

*Reconeguda com a Activitat Formativa pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat

Dies 2 i 3 de juny 2018

Palau Macaya

(Passeig de Sant Joan, 108; 08037 Barcelona)

INSCRIPCIONS

El preu de la inscripció és de 50€ per a no socis i 40€ per a socis

Els tallers per a infants estan oberts tant a nens amb TEAF com no (germans, familiars, amics, etc.) i tenen un cost de 5€/nen

El preu inclou: inscripció a les Jornades, dinar de dissabte i pauses de cafè de dissabte i diumenge

La inscripció quedarà confirmada en rebre la transferència al següent número de compte:

ES83 2100 0287 3002 00809250

Sala d'exposició: envia'ns el teu pòster, projecte o treball audiovisual per col·locar-lo a la sala d'exposicions

COMITÈ ORGANITZADOR

GRIE Grup de Recerca Infància i Entorn

SAFGROUP

COL·LABORADORS

CLÍNIC BARCELONA Hospital Universitari

Obra Social "la Caixa"

YURBBAN HOTELS